

Contraban a foc i sang

A final del segle XIX el contraban era acceptat socialment, igual que era combatut violentament per les policies privades i oficials.

La premsa mallorquina –i no pot ser gaire diferent en el cas de la premsa catalana i valenciana– de finals del segle XIX reflecteix el fenomen del contraban. Practicat massivament, era tota una indústria, ocupava laboralment moltíssima gent i la majoria dels mitjans de comunicació –i cal entendre dels ciutadans– n’excusaven la pràctica, perquè no el consideraven un delictes greu. Tanmateix, l’oficialitat s’hi enfrontava amb tot el que podia, sobretot amb la violència. Tampoc els contrabandistes no eren ànimes cànvides: anaven fortament armats. Les trobades d’uns i altres se saldaven invariablement amb foc, ferits i morts. Era la rutina dramàtica del contraban.

La matuta. La premsa palmesana del XIX divideix el contraban en dos tipus: el que era conegut com la matuta, contraban al detall, que portava mercaderia cap a Palma, intentant no pagar els impostos al consum que s’havien de satisfer a les portes de les murades, i el gran contraban que provenia de l’exterior, via marítima.

La major part dels matuters vivien a la barriada de Santa Catalina, extra murs, a la zona sud-oest de Palma. De fet, tota la barriada tenia fama de ser matutera. Fama merescudament guanyada. Bona part dels veïnats vivien de la matuta o, com a mínim, s’hi feien un sobresou. Els matuters cataliners se n’anaven fins a les costes del municipi d’Andratx –a

la punta sud-oest de l’illa–, on a llocs convinguts prèviament rebien la mercaderia dels contrabandistes a l’engròs. Carregaven els carros i cap a Santa Catalina s’ha dit. Una vegada entraven a la seva barriada, la gernació els envoltava i feien desaparèixer –cadascú se’n duia un poc a ca seva– la matuta.

Després, cada família s’ocupava d’entrar la respectiva mercaderia a Palma. Per a assolir-ho havien de salvar la vigilància a les portes de la murada, a compte dels guardes de l’Empresa de Consums de Palma, societat de concessió pública per a cobrar els impostos a tota mercaderia que ingressés a la capital per a ser venuda a mercats, cafès, botigues, etc.

Aquests consumers, tal i com eren coneguts els guardes esmentats, no eren gaire diplomàtics. Anaven armats amb revòlvers i punxes, solien beure més del compte, eren malparlats, violents i no miraven gens prim. Durant la nit patulaven per sobre la murada i si sentien qualsevol renou sospitos –a vegades, simplement qualsevol renou– obrien foc. Val a dir que els contrabandistes no

Els contrabandistes amagaven la mercaderia en coves, i els agents de Tabacalera, Guàrdia Civil i d’altres forces els emboscaven, amb el resultat de topades entre els dos bàndols a foc i sang.

eren tampoc germanetes de la caritat. A la nit actuaven en grup, s'acostaven a la porta decidida i si veien que els guardes dormitaven o eren pocs, els assaltaven amb pals –i a vegades a tirs de revòlver– i entraven corrent murades endins. D'aquí que quan un consumer sentia un renou no identificat, no s'ho pensava gaire: primer dispararva i després demanava.

El nombre d'incidents armats arribà a ser tal magnitud que el diari *La Almudaina* –el més genuí representant de l'ordre establert, juntament amb *La Última Hora*– es demanava mordaçment en un article editorial publicat el 3 de març de 1896 “si estam, sense saber-ho nosaltres, en estat de setge”.

Les topades entre matuters i consumers no es limitaven a les nits. Durant el dia també sovintejaven. En aquest cas, però, molt sovint el protagonisme anava a compte de dones –des de padrines fins a nines– del barri de Santa Catalina. Solien portar sota els vestits allò que la premsa en deia *cuirasses*. Consistia en un recipient de forma –avui diríem– ergonòmica que l'adaptaven sota els pits, a les cuixes, a l'esquena o a qualsevol altre punt del cos i que a través de cordes se la lligaven perquè no caigués. Anava ple de qualsevol alcohol, que era una de les mercaderies preferides de les matutereres catalineres, juntament amb el tabac. La tàctica habitual consistia a acostar-se en família –padrina, mare, filles, fills– a la porta. Figura que havia d'haver-hi consumers –dones guardes– per a escorcollar les dones, però quasi mai n'hi havia. Aleshores, o les deixaven passar o, més habitualment, un guarda les volia escorcollar, i si era així se n'armava una de bona: les dones que cridaven perquè les palpaven, els transeünts que insultaven els guardes, d'altres matuters –amagats fins aleshores– que s'afegien al *ball*, i, entre el bullici, les matutereres entraven a corre-cuita dins les murades.

Clar que a pics els guardes treien els pals i punxes que portaven i començaven a destralejar. Aleshores les matutereres se'n tornaven o, si no, la cosa passava a ser més greu. La premsa reflecteix de tant en tant vertaderes batalles campals. Algunes vegades adquirien una magnitud sorprenent, a ulls d'ara. Com quan –com conta *La Almudaina* del 4

Per entrar a Palma –a la foto el carrer de l'Almudaina, el més antic de la ciutat, amb l'arc de la Madina Mayurqa musulmana– les mercaderies havien de pagar impostos, que els matuters intentaven evitar.

EL TEMPS

Els accessos de la muralla de Palma es convertien en escenari de bregues entre matuters i agents de consums, els consumers.

EL TEMPS

d'octubre de 1895— els consumers veren un grup a bord d'un carro que sospitaren que podria dur contraban i, sense tan sols donar l'alto, dispararen. No feriren cap matuter, perquè tots fugiren, però mataren un jove de 17 anys que per allà passava. Immediatament la gent que ho va veure intentà linxar el guarda que havia disparat —els altres fugiren— i de fet li pegaren tal pallissa que el deixaren molt greument ferit; a la fi hi hagueren d'intervenir una dotzena de policies a cavall, sabre en mà, per desfer rebel·lió contra els consumers.

Davant tots aquests incidents, els diaris invariablement donen la culpa als guardes. *La Almudaina*, el 16 de febrer de 1898, assegurava que “ni un dia passa sense que arribin a nosaltres sentides queixes (...) pels abusos que comet aquesta gent que per defensar els seus drets econòmics té contractada l'empresa de Consums...”.

Autèntica guerra. Si els enfrontaments entre contrabandistes al detall, com eren els matuters, i els consumers de Palma provocaven aldarulls com els ressenyats, els enfrontaments entre cossos armats oficials i privats i els contrabandistes a l'engròs eren actes de vertadera guerra. No hi havia manies. Cada any hi havia un grapat de morts i molts més ferits.

De la repressió del contraban, se n'ocupava la Guàrdia Civil, els carabiners i, també, els agents de la Companyia Arrendatària de Tabac. No debades el tabac era, com s'ha dit, una de les mercaderies més preuades. Aquest agents eren un vertader exèrcit privat, amb armes de guerra —fusells Mauser, revòlvers, sabres...— i fins i tot disposava d'espies a cada localitat costanera per tal d'esbrinar on hi havia els amagatalls en què els contrabandistes guardaven la mercaderia fins que la passaven als distribuïdors a petita escala, com els referits matuters.

El contrabandistes odiaven especialment aquests espies. Si en detectaven un, havia begut oli pobre. No hi havia pietat. El periòdic *El Isleño* narra un episodi d'aquesta naturalesa el 21 de setembre de 1895: un tal Bernat Bonet, de 32 anys, “funcionari secret de la Tabacalera”, veïnat de Santanyí, l'havien trobat el dia anterior “amb un tir al cap”. Sense manies.

La comprensió pel contraban era normal. I també la crítica a les forces armades

Com és bo d'imaginar, tampoc els agents de tabacs, així com guàrdies civils i carabiners, en tenien, de manies. Quan podien saber, gràcies als espies, on desembarcarien i amagarien la mercaderia els contrabandistes, organitzaven un operatiu per emboscar-los. Tirs, ferits i morts n'era el resultat habitual. El diari *La Almudaina* conta el 13 de juny de 1897 com “... a les onze de la nit un grup d'agents de la Companyia Arrendatària de Tabacs, vigilant la costa, es trobaren amb un grup de contrabandistes i com que havent donat l'alto no s'aturaren, obriren foc, i en resultà un contrabandista mort”.

Episodis com aquest sovintejaven. Legalment s'havia d'obrir una investigació judicial. Però en poques ocasions acabava en un judici. I mai amb condemna dels agents. El 22 de febrer de 1898, *La Almudaina* refereix el judici a un agent de la Tabacalera perquè havia matat a un contrabandista d'un grapat de tirs al cap. Els fets s'havien produït un mesos abans quan l'agent esperava a dins una cova el contrabandista. En veure'l li envergà un tir al cap. Mort a l'acte. En el judici assegurà que havia cridat l'alto reglamentari i com que l'altre l'havia amenaçat amb una arma, disparà. El jutge cridà els testimonis. Qui eren? Òbviament els altres agents de la partida —així com un grapat de guàrdies civils—, ni un dels contrabandistes. En resum: tots donaren suport a la versió del guarda. Sentència: actuació en defensa pròpia. Així passava sempre.

Un altre exemple. En aquest cas el narra el periòdic *Las Baleares* de 25 de juny de 1895. Dos carabiners detingueren devora l'església de Santa Creu, a Palma, un home que portava un sac. El seguien des de feia temps. Les sospites es confirmaren: portava contraban. Al cap d'uns minuts els veïnats sentiren un tir. Ningú no veié que

passà. Però el contrabandista era caigut al carrer, enmig d'una bassa de sang, mort, amb un tir al cap. En el judici els carabiners foren declarats innocents perquè, segons acceptà la fiscalia i el jutge, el contrabandista fugí oferint resistència. Alguna premsa, però, com *La Almudaina*, *Las Baleares* i d'altres es demanava com era que algú detingut, desarmat, emmanillat, podia fugir i amenaçar dos carabiners armats: “el mort havia comès una falta, un delictes artificial (...), no era un criminal, no era un assassí, era un contrabandista”, deia el diari.

Aquesta comprensió del contraban era normal. I la crítica més o menys clara a les forces armades —privades i oficials— també. Ens ho mostra el cas del que va ocórrer a Muro, segons narrava *La Almudaina* el 19 de setembre de 1895, quan dos guàrdies civils detectaren dos suposats contrabandistes i potencials lladres i els mataren a tirs, en un camí aïllat, sense testimonis. El diari es demanava, no sense ironia dramàtica, “com sabien” els guardes que els morts pretenien robar a una casa i si no hauria estat més normal detenir i no matar els suposats delinqüents. Un altre episodi és el que reflecteix *La Última Hora* el 2 de desembre de 1895, que conta com la Guàrdia Civil va abatre a tirs un home —va resultar ser un caçador— que pensava que era un contrabandista; el diari conclou que el resum de “la missió dels dos” agents, a més del mort, havien estat “dos conills que quedaren en poder de la benemèrita”. Aquest cas fou jutjat al cap de dos mesos i mig —així de ràpida era la justícia, tractant-se d'aquest tipus d'afers— i la fiscalia, que cal recordar que se suposa que és la part acusadora, elevava les seves conclusions segons les quals els agents “actuen en ordre a les seves responsabilitats i per tant cal demanar-ne l'absolució”. No cal dir-ho, els absolgueren.

Així eren les coses a la Mallorca de final del segle XIX. De contraban, n'hi havia pertot i de tota casta, i malgrat que la majoria de la premsa —i cal suposar que dels ciutadans— entenia que no era un delictes greu, els cossos de seguretat públics i privats intentaven ofegar-lo a força de foc i sang.

Miquel Payeras